

■ Σχέδιο συστηματικής εξόντωσης τῶν Χριστιανῶν

Ἡ Γενοκτονία τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου

1916-1923*

Μέρος Γ'

Ἡ ἦττα τῆς Τουρκίας ἀπὸ τὶς Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ καὶ τὸ τέλος τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου ἔφερε μίᾶ προσωρινή ἀνάπαυλα στὸ ἀπάνθρωπο σχέδιο τῶν Νεότουρκων.

Ἡ νέα τουρκικὴ Κυβέρνηση ὑποχρεώνεται ἀπὸ τὶς νικητρίες Δυνάμεις νὰ δώσει ἄδειες ἐπιστροφῆς στοὺς λίγους ἐξόριστους ποὺ εἶχαν ἀπομείνει.

Ἦπῆρξαν κάποιοι ἐλάχιστοι, ἔστω, Τοῦρκοι, ποὺ ἀποδοκίμασαν τὰ ἐγκλήματα τῆς Γενοκτονίας κατὰ τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὁ Γερουσιαστὴς Δαμάντ-Φερὶντ Πασᾶς (πρώην μέγας βεζίρης), ἀγορεύοντας στὴν ὀθωμανικὴ Γερουσία στὶς 22 Ὀκτωβρίου τοῦ 1918, εἶπε:

«Ἡ ἐκμηδένιση τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν ἦταν ἀσυγχώρητο ἐγκλημα, ποὺ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ στὸ κομιτάτο “Ἐνωσις Πρόοδος” καὶ ἦταν ἐγκλημα ποὺ διαπράχτηκε χωρὶς κανένα λόγο. **Οἱ** πληθυσμοὶ αὐτοὶ δὲν μετανάστευσαν μὲ τὴν θέλησή τους, ἀλλὰ ἐξαναγκάστηκαν νὰ φύγουν μὲ τὴν ἀπειλὴ καὶ τὴν βία καὶ ἐξολοθρεύτηκαν χωρὶς οἶκτο».

Τὴν ἐπομένη, ἡ τουρκικὴ ἐφημερίδα «Akasam», καθὼς καὶ μερικὲς ἄλλες, ἔγραφε:

«Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις καὶ ὄχι ὁ τουρκικὸς λαὸς διέπραξε τὰ ἀκατανόμαστα αὐτὰ ἐγκλήματα, γι' αὐτὸ καὶ ἡ κυβέρνησις ἔχει ὅλη

τὴν εὐθύνη καὶ ὄχι τὸ ἔθνος καὶ ὀφείλει νὰ ἀπολογηθεῖ γιὰ τὶς ὀμότητες αὐτὲς μπροστὰ στὸ μεγάλο δικαστήριο πὺ θὰ συγκροτηθεῖ σύντομα ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ὅπου ὁ τουρκικὸς λαὸς θὰ διακηρύξει αὐτὴ τὴν ἀλήθεια».

Ἐπίσης, ἡ Ἐδίπ Χαλιδέ, μία ἀπὸ τὶς σημαντικότερες πεζογράφους τῆς Τουρκίας, ἔγραψε στὴν ἔφημερίδα «Vakit» στὶς 22 Ὀκτωβρίου:

«Διώξαμε τοὺς Ἕλληνες ὑπηκόους μας καὶ κάναμε τὸ πᾶν γιὰ νὰ τοὺς ξεριζώσουμε, καθὼς καὶ τοὺς Ἀρμενίους, καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ μεταχειριστήκαμε μεθόδους παρόμοιες μ' αὐτὲς τοῦ μεσαίωνα. Τώρα παρουσιαζόμαστε στὴν Ἀγγλία καὶ τὴν Ἀμερικὴ ὅτι βασανίσαμε τοὺς ὑπηκόους μας καὶ ὅτι φονεύσαμε ἀθώους χριστιανούς μαζί μὲ τὰ παιδιά τους. Ἡ θεωρία τοῦ ἐξαναγκαστικοῦ ἐξισλαμισμοῦ ἔγινε πρόφαση στὰ χέρια ληστῶν καὶ δολοφόνων γιὰ μίαν ἐγκληματικὴ τραγωδία. Διοικητές, νομάρχες, ὑπάλληλοι, ἐξουσιοδοτημένοι μὲ ἀπόλυτη ἐξουσία ἀπὸ τὸ κομιτάτο, ἐπέριψαν στοὺς ὤμους τοῦ ἀθώου τουρκικοῦ στοιχείου τὸ βᾶρος τῶν ἀκατανόμαστων κακουργημάτων τους».

Ἐδίπ Χαλιδέ
(1884-1964).

Στὸ ἔκτακτο Στρατοδικεῖο πὺ συγκλήθηκε μὲ σουλτανικὴ διαταγὴ στὶς 8 Μαρτίου, γιὰ νὰ δικάσει τοὺς ἡγέτες τῆς Κυβέρνησης τῶν Νεότουρκων γιὰ τὰ ἐγκλήματα κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, ὁ Μουσταφὰ Κεμάλ μεταξὺ ἄλλων κατέθεσε τὰ ἑξῆς:

«Οἱ πασαδες πὺ διέπραξαν ἀπερίγραπτα ἐγκλήματα, τέτοια πὺ δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβει ἡ φαντασία τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἔφεραν τὴν χώρα σ' αὐτὴ τὴν κατάντια, τώρα ὑποδουλίζουν ταραχές γιὰ νὰ ἐξυψηρετήσουν τὰ δικά τους καὶ μόνο συμφέροντα. Ἐγκαθίδρυσαν ἓνα τυραννικὸ καθεστῶς, ἔκαψαν μὲ πετρέλαιο βρέφη, πὺ ἀκόμη θήλαζαν, βίασαν γυναῖκες καὶ μικρὰ κορίτσια μπροστὰ στὰ μάτια τῶν

γονιῶν τους, κατάσχεσαν παράνομα τὴν κινητὴ καὶ ἀκίνητη περιουσία τους, ἐξόρισαν γυναικόπαιδα σὲ ἄθλια κατάσταση μέχρι τὴ Μοσούλη προβαίνοντας σὲ κάθε εἶδους ὠμότητες. Ἐπιβίβασαν σὲ πλοῖα χιλιάδες ἀθώους καὶ τοὺς πέταξαν στὴν θάλασσα. Ἀνακοίνωναν μὲ τελάληδες ὅτι οἱ πιστοὶ στὴν ὀθωμανικὴ κυβέρνησις χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὴν θρησκεία τους καὶ νὰ ἀποδεχθοῦν τὸ Ἰσλάμ. Ἐπέβαλαν σὲ γέροντες νὰ βαδίζουν μῆνες ὀλόκληρους νηστικοὶ καὶ τοὺς ἐξανάγκαζαν σὲ διαρκὴ καταναγκαστικὴ ἐργασία. Ὁδήγησαν γυναῖκες σὲ οἴκους ἀνοχῆς, πού λειτουργοῦσαν κάτω ἀπὸ ἀνυπόφορες συνθήκες. Γεγονότα πού δὲν ἔχουν προηγουμένον στὴν ἱστορία ὅποιουδήποτε λαοῦ».

* * *

Ὅμως, τὸ 1919 ἄρχισε νέος ἄγριος διωγμὸς κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ κεμαλικὸ καθεστῶς, πολὺ πιὸ ἄγριος καὶ ἀπάνθρωπος ἀπὸ τοὺς προηγουμένους.

Ἐκεῖνος ὁ διωγμὸς ὑπῆρξε ἡ χαριστικὴ βολὴ γιὰ τὸν Ποντιακὸ Ἑλληνισμό.

Ἀρχιεπίσκοπος
Πανάρετος
Τοπαλίδης
(1877-1958).

Στις 20 Μαΐου 1919, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Πανάρετος, σὲ Ἐκθεσὴ του πρὸς τὸν Συνταγματάρχην Κατεχάκη, ἀποκάλυπτε στατιστικὰ στοιχεῖα τῆς τραγωδίας τῶν Ποντιῶν:

«... Ἡ ἐπαρχία Ἀμασειᾶς εἶχε πρὸ τοῦ πολέμου 136.768 ἑλληνικὸ πληθυσμὸν. Ἐκ τοῦ ὅλικοῦ ἀριθμοῦ, 73.375 τοῦ πληθυσμοῦ μετετοπίσθησαν ἢ ἐξορίσθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ 70% ἀπέθανον ἐν τῇ ἐξορίᾳ, μόλις δὲ οἱ 30% ἐπανῆλθαν... Ἐκ τῶν 25.000 ἐξορι-

σθέντων τῆς ἐπαρχίας Νεοκαισαρείας, ἐκ μὲν τῶν χωρικῶν ἐσώθησαν μόλις 6% καὶ οὗτοι συντετριμμένοι ὡς ναυαγοὶ τῆς σατανικῆς τουρκικῆς θηριωδίας, ἐκ δὲ τῶν κατοίκων τῶν πόλεων 35% ρακένδυτοι καὶ κατεστυληκότες,

ζωντανά μαρτύρια τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητας... Ἡ ἐπαρχία Κολωνίας ἐξ ὀλοκλήρου κατεστράφη, ὅλα τὰ χωριά αὐτῆς ἠρημώθησαν, ἐλάχιστοι ὁμογενεῖς σώζονται ἐν Νικοπόλει... Ἡ ἐπαρχία Χαλδίας-Κερασούντος... εἶχε... ὀλίκον πληθυσμὸν 167.450. Ἐκ τούτων 45.000 περίπου ἐξηγηγκάσθησαν κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀνακατοχῆς νὰ καταφύγωσιν εἰς Ρωσίαν, ἄνω δὲ τῶν 90.000 μετετοπίσθησαν καὶ ἐξορίσθησαν εἰς τὰ βάθη τῆς Μ. Ἀσίας.... Ἐκ τῶν ἐξορισθέντων 80% ἀπέθανον ἐκ πείνης, ἐκ τῶν διωγμῶν, τῶν δεινοπαθημάτων καὶ τῶν δαρμῶν... Ἐκ τῶν 72 ἑλληνικῶν χωρίων τοῦ τμήματος Κερασούντος οὐδὲν σώζεται...».

Παρόμοιες στατιστικὲς δίνονταν καὶ γιὰ ἄλλες περιοχὲς τοῦ Πόντου.

* * *

Στις 19 Μαΐου 1919 ἄρχισε ἡ δευτέρα καὶ σκληρότερη φάση τῆς Ποντιακῆς Γενοκτονίας.

Ὁ Μουσταφᾶ Κεμάλ ἀποβιβάστηκε στὴν Σαμψούντα ὡς ἀπεσταλμένος τῆς ὀθωμανικῆς Κυβέρνησης μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ ἐπιθεωρητῆ τῆς Nasihye Komisyonu, δηλαδή τῆς «Παραραιοτικῆς Ἐπιτροπῆς».

Ὁ Κεμάλ ἀνέλαβε νὰ ἀποκαταστήσει τὴν τάξη στὴν περιοχή τοῦ Πόντου, ὅπου, κατὰ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Ἀγγλου φρούραρχου στὴν Σαμψούντα, τὰ ἑλληνικὰ χωριά δέχονταν συνεχῶς ἐπιθέσεις ἀπὸ τὶς τουρκικὲς συμμορίες.

Ἄρχισε, ὁμως, ἀπὸ τὴν Σαμψούντα ἓνα ἐγκληματικὸ ἔργο, ἀντίθετο μὲ τὴν ἀποστολή του.

Μὲ τὴν βοήθεια μελῶν τοῦ νεοτουρκικοῦ κομιτάτου συγκρότησε μυστικὴ ὀργάνωση, τὴν Mutafai Milliye, κήρυξε τὸ μῖσος ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων καὶ σχεδίασε τὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἐξόντωσης τοῦ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ, πὺξ ξεκίνησαν οἱ προκάτοχοί του Νεότουρκοί τὸ 1916.

Αὐτὸ πὺξ δὲν πέτυχε τὸ σουλτανικὸ καθεστῶς στοὺς πέντε αἰῶνες τῆς τυραννικῆς διοίκησής του, νὰ ἐξοντώσει δηλαδή τὸν ἑλληνισμὸ τοῦ Πόντου καὶ

Μουσταφᾶ Κεμάλ
Ἄτατούρκ
(1881-1938).

Τοπάλ Όσμάν
(1883-1923).

τῆς Ἰωνίας, τὸ πέτυχε μέσα σὲ λίγα χρόνια μὲ τοὺς τσέτες τοῦ ὀ Κεμάλ.

Μέλος τῆς κεμαλικῆς ὀργάνωσης Mutafai Milliye ἦταν ὁ Τοπάλ Όσμάν, γνωστὸς στὴν ἱστορία ὡς ὁ μεγαλύτερος δῆμιος τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πόντου.

Γιὰ τὴν ἐγκληματικὴ δράση τοῦ γράφει ὁ Βαλαβάνης Γ. στὸ βιβλίο του «Σύγχρονος Γενικὴ Ἱστορία τοῦ Πόντου»:

«...τὰ θύματα τοῦ Όσμάν ἀγὰ καὶ τῶν τσέτηδῶν του εἰς τὸν Πόντον καὶ τὰ ἐσωτερικὰ μέχρι τοῦ

Βαλή-Κεσερ ὑπολογίζονται σὲ 70 περίπου χιλιάδες».

Ὁ Μουσταφᾶ Κεμάλ, ἀναδεικνύοντας τὸν Τοπάλ Όσμάν γενικὸ ἀντιπρόσωπό του στὴν παραλιακὴ ζώνη τοῦ Πόντου μὲ ἀπεριόριστο δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου πάνω στοὺς Ποντίους, ὑπῆρξε ὁ ἠθικὸς αὐτουργὸς τῶν ἀπερίγραπτων ἐγκλημάτων τοῦ συνεργάτη του.

Ἐπιπλέον, ἦταν ὁ μεγάλος «κλεπταποδόχος», ἔχοντας τὴν ἐπικαρπία τῶν λεηλασιῶν τοῦ αἰμοβόρου φίλου του, γιὰ τὸ Όσμάν ἀγᾶς τοῦ ἔστελνε κάθε τόσο στὴν Ἄγκυρα ὀλόκληρα φορτία νομίσματα καὶ χρυσαφικὰ πού ἄρπαζε ἀπὸ τοὺς πλούσιους Ποντίους τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν.

Ὁ Σαμουηλίδης Χρ. γράφει χαρακτηριστικὰ στὸ βιβλίο του «Μαύρη Θάλασσα»:

«Ὅι φυλακὲς εἶχαν ἀδειάσει ἀπὸ τοὺς κοινὸς ἐγκληματίες. Ὅι κατάδικοι πῆραν ἀμνηστία καὶ πύκνωσαν τὰ αἰμοβόρα μπουλούκια τοῦ Τοπάλ Όσμάν. Ἔτσι, κοντὰ στὰ ἀποβράσματα καὶ τὰ κατακά-

Σαμουηλίδης Χρῖστος.

θια τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν, τοὺς κλέφτες, τοὺς χασικλῆδες, τοὺς πλιατσικολόγους καὶ τοὺς φυγόδικοις δόθηκαν ὄπλα καὶ μαχαίρια καὶ στοὺς κατάδικους ἰσοβίτες, τοὺς θανατοποινίτες, τοὺς φονιάδες, τοὺς ληστὲς καὶ τοὺς βιαστές. “Ὅ,τι κάνατε ὡς τώρα”, τοὺς εἶπαν οἱ

ἀρχιτσέτες, “καὶ ὅ,τι κάνετε ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα, ὅλα εἶναι ἀμνηστευμένα! Καταστρέψτε τοὺς γκιαούρηδες τοῦ Πόντου, θάψτε τους... Διπλὴ κεραμίδα νὰ μὴν μείνει στὰ σπίτια τους! Ψυχὴ νὰ μὴν μείνει ζωντανή! Φωτιὰ καὶ Μαχαίρι!...”».

Ἐκθέσεις, τηλεγραφήματα καὶ ἐπιστολὲς τῶν Ποντιακῶν Ὀργανώσεων ζητοῦσαν ἐπέμβαση τῆς Ἑλλάδας καὶ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ ἐναπομείναντος Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ τρομοκρατία, τὰ ἐργατικὰ τάγματα, οἱ ἐξορίες, οἱ κρεμάλες, οἱ πυρπολήσεις τῶν χωριῶν, οἱ βιασμοί, οἱ δολοφονίες ἀνάγκασαν τοὺς Ἕλληνες τοῦ Πόντου νὰ ἀνεβοῦν στὰ βουνὰ ὀργανώνοντας ἀντάρτικο γιὰ τὴν προστασία τοῦ ἄμαχου πληθυσμοῦ.

Τὸ ποντιακὸ ἀντάρτικο, ποὺ εἶχε τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐθνικῆς ἀντίστασης, ἔδρασε κυρίως στὸν δυτικὸ Πόντο, ἐνῶ στὸν ἀνατολικὸ εἶναι γνωστὸ τὸ περὶ φανο ἀντάρτικο τῆς Σάντας.

Τὰ θύματα τῆς Γενοκτονίας θὰ ἦταν πολὺ περισσότερα, ἀν δὲν ὑπῆρχε τὸ ἐπικὸ καὶ ἀκατάβλητο ποντιακὸ ἀντάρτικο.

Στὶς περιοχές, ὅμως, ποὺ οἱ ἀντάρτες δὲν μποροῦσαν νὰ δράσουν, οἱ Τούρκοι ἀνενόχλητοι συνέχιζαν τὸ καταστροφικὸ τους ἔργο.

Στὶς 31 Αὐγούστου 1920 σὲ ἔκθεση τοῦ Πατριαρχείου ἀναφέρονταν τὰ ἑξῆς:

«...Ὁ δήμαρχος τῆς πόλης Ὀσμὰν ἀγᾶς... διέταξε ἀμέσως τοὺς Τούρκους τῆς Κερασοῦντος νὰ ἀπομακρυνθοῦν ὅσο τὸ δυνατὸ γρηγορότερα. Κατόπιν, ἔκλεισε ὅλους τοὺς χριστιανοὺς ἄνδρες στὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο, τὸ ξενοδοχεῖο Belle Vue καὶ σ' ἓνα μεγάλο κτίριο μὲ τὴν δολοφονικὴ πρόθεση νὰ τοὺς σκοτώσει. Οἱ γυναῖκες βιάστηκαν καὶ ὅλα τὰ χριστιανικὰ σπίτια λεηλατήθηκαν ἀπὸ ὀρδὲς τοῦ τυράννου. Κάθε βράδου ἔβγαζαν πέντε ἕξι χριστιανοὺς ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ τοὺς σκοτώναν».

Μὲ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Κε-
μάλ, οἱ διωγμοὶ συνεχίζονταν μὲ
μεγαλύτερη ἔνταση. **Σ**τήνονταν
στὶς πόλεις τοῦ Πόντου τὰ δια-
βόητα ἑκτακτα δικαστήρια ἀνε-
ξαρτησίας, ποὺ καταδίκαζαν καὶ
ἐκτελοῦσαν τὴν ἡγεσία τοῦ ποντιακοῦ ἑλληνισμοῦ.

Οἱ διαμαρτυρίες τῶν Ποντιακῶν Ὁργανώσεων τοῦ ἔξω-
τερικοῦ ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. **Τ**ὸ τέλος τοῦ Πόντου
πλησίαζε. **Ο**ἱ φωνὲς λιγότευαν.

Στὶς 25 Μαΐου 1922, Ἀντιπροσωπεία τῆς ἑλληνικῆς ναυ-
τικῆς βάσης, ποὺ εἶχε τὴν ἔδρα τῆς στὴν Κωνσταντινούπολη,
σύνταξε ἑκθεση ποὺ στάλθηκε στὸ ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν:

**«Ἡ κατάσταση τῶν χριστιανῶν τῶν ἄνω
περιοχῶν εἶναι οἰκτροτάτη. Εἰς τὴν ὑπαιθρον
χώραν κάτοικοι παντάπασιν δὲν ὑπάρχουσιν.
Πάντα τὰ χριστιανικὰ χωρία ἔχουσι πυρπολη-
θεῖ, ἐκ δὲ τῶν κατοίκων ἄλλοι μὲν ἀπελαθέντες
ἐσφάγησαν καθ' ὁδόν, ἄλλοι δὲ συλληφθέντες
ἐφονεύθησαν ἐπιτοπίως ἢ ἐκάησαν ζῶντες».**

Ἄπειρες ἦταν οἱ Ἐκθέσεις στὰ ἀνέκδοτα ἀρχεῖα τῶν Ὑπουρ-
γείων Ἐξωτερικῶν γιὰ τὸ μαρτύριο τοῦ ποντιακοῦ λαοῦ.

Περισσότεροι ἀπὸ 350.000 Πόντιοι βρῆκαν μαρτυρικὸ θά-
νατο ἀπὸ τοὺς Νεότουρκους καὶ τοὺς Κεμαλικούς.

Τὰ βουνὰ καὶ οἱ χαράδρες τοῦ Πόντου γέμισαν ἀπὸ τὰ
πτώματα τῶν ἀθῶων θυμάτων τῆς τουρκικῆς θηριωδίας.

Ἡ Τόμσον Ἔθελ, μέλος τῆς Ἀμερικανικῆς Πολιτικῆς Ἐπι-
τροπῆς Περιθάλψεως, αὐτόπτης μάρτυρας τῶν μαρτυριῶν
τοῦ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἔδινε τὴν παρακάτω περιγραφή:

**«Μετέβην εἰς Ἀνατολὴν διὰ τὸ ἔργον τῶν
ὄρφανῶν τῆς Ἀμερικανικῆς Ἐπιτροπῆς
Περιθάλψεως ἀνευ προλήψεως τινὸς ἐν
σχέσει μὲ τὰς ἐθνότητας ἢ θρησκείας.
Ἐπέστρεψα μὲ αἴσθημα φρίκης καὶ
ἀπογοητεύσεως ἀναλογιζομένη ὅτι
ἐν ἔτει 1922 εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ
ζῶσιν ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἄτομα
καὶ νὰ ὑπάρχουσι τοιαῦται κυβερνή-**

σεις... **Ε**βοηθοῦμεν μὲ ἐνδύματα καὶ τρόφιμα –ὄσάκις μᾶς ἐπέτρεπετο τοῦτο– τὰς συνοδείας βρυκολάκων, ἰσχνῶν λιμοττουσῶν Ἑλληνίδων, γυναικῶν καὶ παιδίων, αἵτινες κλονιζόμεναι διέσχιζαν τὴν Ἀνατολὴν διερχόμεναι διὰ τοῦ Χαρπούτ, καὶ τῶν ὁποίων οἱ νεφελῶδεις ὀφθαλμοὶ ἐξεῖχαν ἐκ τῶν κογχῶν των καὶ τὰ ὄσῳ των ἀπλῶς ἐκαλύπτοντο μὲ τὸ δέρμα. **Ε**φεραν ἐπὶ τῆς ράχεώς των πάντοτε τὰ σκελετώδη βρέφη των, ὀδηγοῦντο ἄνευ τροφῆς καὶ ἐνδυμάτων ὑπὸ χωροφυλάκων, μέχρι ὅταν ἐπιπταν νεκροί. **Οἱ** ὀφθαλμοὶ μου ἀκόμη διατηροῦν τὸ φρικῶδες θέαμα, τὸ ὁποῖον εἶδον καὶ τὸ ὁποῖον δὲν θὰ λησμονήσω, ὅπως δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ τὸ ἀνοικτὸν ἐκεῖνο νεκροταφεῖον πέριξ τοῦ Χαρπούτ, μέσω τοῦ ὁποίου ἔζησα τὸν παρελθόντα χειμῶνα. **Π**ολλοὶ ἐρωτοῦν ἂν οἱ ἐκθέσεις αὗται εἶναι ἀληθεῖς. **Κ**ατόπιν ἐνὸς ἔτους τοιαύτης πείρας τὸ ὅλον ζήτημα μὲ ἐκπλήττει. **Ἡ** ἐργασία τῶν ὀρφανοτροφείων μὲ ἀνάγκαζε νὰ μεταβαίνω εἰς τὰ ἔξω τῆς πόλεως χωρία, ὅπου εὐρίσκονται τὰ καθιδρύματά μας. **Δ**ύναμαι δὲ ἀπλῶς νὰ ὀρκισθῶ ὅτι λέγω τὴν ξηρὰν ἀλήθειαν ἐπὶ ὅσων εἶδαν ἐκάστην ἡμέραν... **Κ**ατὰ τὴν διαμονὴν μου ἐν Ἀμισῶ περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου (1921), τὰ πέριξ ἑλληνικὰ χωρία ἐπυροπολήθησαν καὶ οἱ κάτοικοι μετετοπίσθησαν σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις. **Κ**ατὰ Ἰούνιον, πρὸ τῆς ἀφίξεώς μου, οἱ Ἕλληνες νέοι ἐξωρίσθησαν τῆς Ἀμισοῦ. **Ε**ὐθύς δὲ μετὰ τὴν ἀφίξιν μας οἱ γέροντες εἰδοποιήθησαν καὶ ἀπηλάθησαν νύκτωρ. **Τ**ὴν νύκτα, αἱ φωναὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν δὲν μᾶς ἐπέτρεπον νὰ κοιμηθῶμεν. **Ε**κάστην νύκτα ἐκ τοῦ Ἀρμενικοῦ Ὀρφανοτροφείου, ὅπου παρέμενα τὸν περισσότερον καιρὸν,

παρετήρουν τὰ καιόμενα χωρία καὶ ἐσκεπτόμην εἰς τί ἐπίγειον κόλασιν μετέβαλον οἱ ἄνθρωποι οὗτοι τὴν ἀληθῶς

ώραίαν αὐτὴν χώραν. **Κατ'** Αὐγουστον, ἦλθεν εἶδησις, ὅτι αἱ γυναῖκες θὰ ὑφίσταντο τὴν τύχην τῶν γερόντων. **Τὸ** οἶκημά μας ἀμέσως περιεκυκλώθη ὑπὸ τῶν δυστύχων τούτων γυναικῶν, αἵτινες ἔκρουαν τὴν θύραν καὶ παρουσιάζουσαι τὰ μικρὰ των μᾶς παρεκάλουν ὅπως τὰ κρατήσωμεν ἐφόσον μᾶς ἦτο ἀδύνατον νὰ σώσωμεν αὐτάς. **Μᾶς** ἐνηγκαλίζοντο κλαίονσαι, οὐδέποτε δὲ ἠσθάνθημεν τὴν ἀδυναμίαν μας τόσον πολὺ. **Κατὰ** τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠπειλήσε νὰ βομβαρδίση τὴν πόλιν καὶ τοῦτο ἔσωσε διὰ τινὰ χρόνον τὰς γυναῖκας.

Ἡ ἄδειά μας ἔφθασε περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου καὶ μᾶς ἐπετράπη νὰ ἀναχωρήσωμεν. **Διεσχίσαμεν** τὴν Ἀνατολὴν ὑπὸ τὸν φλέγοντα ἥλιον συναντῶντες καθ' ὁδὸν πολλοὺς ὀμίλους γερόντων τῆς Ἀμισοῦ καὶ κατοίκους τῶν ἄλλων λιμένων τῆς Μαύρης Θαλάσσης, οἵτινες ὠδυνον ὁ Θεὸς γνωρίζει ποῦ, ὀδηγοῦμενοι ὑπὸ Τούρκων χωροφυλάκων. **Τὰ** πτώματα ἔκειντο εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὁδῶν... **Μόλις** ἐφθάσαμεν εἰς Μαλάτειαν συνηντήσαμεν τοὺς ὑπολειφθέντες νέους ἐνὸς ὀμίλου... **Οἱ** ἄνθρωποι οὗτοι προσεπάθουν νὰ τραφοῦν μὲ σούπαν ἐκ χόρτων... **Οὐδεμία** τροφή τοῖς παρεσχέθη ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ ἐκ 500 μιλίων ταξίδιον των ἐξ Ἀμισοῦ... **Ὅταν** γυνὴ τις φέρουσα τὸ βρέφος τῆς ἀπέθνησκεν, τοῦτο παρελαμβάνετο ὑπὸ τῶν ψυχρῶν βραχιόνων τῆς καὶ παρεδίδετο εἰς ἄλλην, ἡ δὲ φρικώδης συνοδεία ἐξηκολούθει τὸν δρό-

μον της. **Η** ὄλη συνοδεία ἦτο μία πορεία πτωμάτων, μία πορεία θανάτου διὰ μέσου τῆς Ἀνατολῆς.

Αναρίθμητοι ταξιδεύοντες κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χει-

μῶνος καὶ χιλιάδες προσβληθέντες ὑπὸ τοῦ τύφου εἶχον φρικτὰς γαγγραῖνας εἰς τοὺς πόδας.

Οὔτοι εἶχον ριφθεῖ ἔξω τοῦ Χαρπούτ καθ' ὀμάδας ἐγκαταλελειμμένοι...

Τὴν 5ην Φεβρουαρίου μετεβαίνομεν ἔφιπποι, συνοδεία καὶ ἑτέρου Ἀμερικανοῦ, ὅπως ἐπισκεφθῶμεν ὀρφανοτροφεῖον τι ἔξω τῆς πόλεως, ὅποτε ἐφθάσαμεν πλησίον ἀρχαίας κρήνης ἀπεχούσης πέντε λεπτὰ ἐκ Μεζρέ.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνη ἠκούσαμεν φωνάς, αἱ ὁποῖαι διέφερον ἀπὸ τοὺς συνήθεις στεναγμοὺς τῶν προσφύγων.

Πλησιάσαντες εὐρέθημεν πρὸ 300 μικρῶν παιδιῶν, τὰ ὁποῖα συνωθοῦντο ἐντὸς κύκλου.

20 χωροφύλακες, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀφιππεύσει, ἐκτύπων σκληρῶς διὰ τῶν βαρέων ξιφῶν των τὰ δυστυχῆ παιδιὰ.

Μία μητέρα, ἡ ὁποῖα ὥρμησε νὰ σώσῃ τὸ παιδί της, ὑπέστη τὴν ἰδίαν τύχην καὶ ἐρρίφθη ἔξω.

Τὰ παιδιὰ ἔκυπτον κατὰ γῆς ἢ ὑψωνον τὰ μικρὰς χεῖρας των διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰ κτυπήματα.

Δὲν ἐστάθημεν περισσότερον...

Απὸ στατιστικὰς ἐκ Σεβαστείας ὑπολογίζονται εἰς 30.000.

Απέθανον 8.000 κατὰ τὴν εἰς Χαρπούτ πορείαν μέχρι τέλους τοῦ παρελθόντος Μαρτίου.

15.000 ἐστάλησαν εἰς Διαρβεκίρ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν παγερῶν καταιγίδων τοῦ χειμῶνος.

Τὰ τρία τέταρτα ἐκ τοῦ ἄνω ἀριθμοῦ ἦσαν γυναικόπαιδα...

Οταν δὲ ἀπέθνησκαν εἰς τοὺς δρόμους ἢ εἰς τὰ ἄκρα τῶν ὁδῶν, ἐρρίπτοντο εἰς μίαν ἄκραν καὶ κατετρώγοντο ὑπὸ τῶν ὀρνέων...

Τὰ ὠραιότερα κορίτσια παρελήφθησαν εἰς τὰ χαρέμια τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἐκόμπαζον φανερὰ διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν γυναικῶν, τὰς ὁποῖ-

ας εἶχον συλλέξει διὰ τὸν ἄνω σκοπὸν...

3.000

ἐκ τῶν ἀποσταλέντων εἰς Διαρβεκίρ ἀπέθανον καθ' ὁδὸν καὶ 1.000 μετὰ τὴν ἐκεῖ ἄφιξίν μας...

9.000 Ἑλληνες ἐστάλησαν πρὸς τὸ Βιτλίς, ἀλλὰ ἡ τύχη των ἀγνοεῖται. **Πιθανῶς** ἀπέθανον καθότι τὸ Βατλίς εἶναι ἐν μέρει κατεστραμμένον...

Ὅταν ἠτοιμαζώμεθα πρὸς ἀναχώρησιν, ὁ Τοῦρκος Διοικητὴς μᾶς ἐκάλεσε καὶ ἐζήτησε ὅπως διαψεύσωμεν τὰς Ἐκθέσεις τοῦ κ. Γιουγυέλ καὶ τοῦ Δρος Μ. Γούορδ, ὅταν θὰ ἐφθάνομεν εἰς Βηρυττὸν ἢ Κωνσταντινούπολιν... **Ὁ** Βαλῆς μᾶς ἠπέιλησεν ὅτι, ἐν ἣ περιπτώσει δὲν ὑπεσχόμεθα, δὲν θὰ μᾶς ἔδιδε τὴν ἄδειαν ἀναχωρήσεως.

Ἐν τέλει ἐπετύχομεν τὴν ἄδειαν χωρὶς νὰ δώσωμεν ἄλλην ὑπόσχεσιν παρὰ ὅτι θὰ εἴπωμεν τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ ὅσων εἶδομεν καὶ ἰδοῦ ὅτι ἐκράτησα τὴν ὑπόσχεσίν μου πρὸς τὸν Τοῦρκο Βαλὴν Χαρπούτ.

Υποβάλλουσα τὴν Ἐκθεσιν ταύτην, ἐπιθυμῶ, ὅπως αἱ γυναῖκες τῆς Ἀμερικῆς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς Κυβερνήσεως δυνηθῶν νὰ κάμουν κάτι διὰ τὰ γυναικόπαιδα τῆς Ἀνατολῆς, τὰ ὁποῖα ἀποθνήσκουν καὶ ὑποφέρουν ἀνεκδιήγητα δεινά.

Ἐμπορικὰ συμφέροντα, μικροζηλοτυπία, ἐδαφικὰ πλεονεκτήματα κτλ. πρέπει νὰ τεθοῦν κατὰ μέρος διὰ τὸ συμφέρον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

Φρονῶ, ὅτι εἶναι αἴσχος νὰ συμβαίνουν τοιαῦτα πράγματα τὸ 1922 καὶ εἶναι καιρὸς ὅπως γίνῃ κάτι τελειωτικὸν διὰ νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν ἐπανάληψιν τῶν κακουργημάτων τούτων.

Συζητήσεις καὶ διαπραγματεύσεις λαμβάνουν χώραν ἂν θὰ ἀποσταλῇ ἢ ὄχι Ἀνακριτικὴ Ἐπιτροπὴ εἰς Ἀνατολήν.

Ἀνεξαρτήτως τούτων ἡ πρᾶξις ἔγινε καὶ αἱ παρῶσαι Ἐκθέσεις εἶναι γεγονότα...

**Ἐγραψα τὴν Ἐκθεσιν ταύτην χωρὶς νὰ ἔχη
γνώσιν ἡ Ἀμερικανικὴ Ἐπιτροπὴ Περιθάλψεως
καὶ ἀφοῦ διέκοψα πάντα δεσμὸν μετ' αὐτῆς».**

(Ἔπεται Μέρος Δ')

(*) Ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ Ποντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ, τ. 2 σελ. 409-437, ἐκδόσεις
«Μαλιάρης Παιδεία» καὶ «Πήγασος Ἐκδοτικὴ Α.Ε.», 2007. ● Ἐπιμέλ. ἡμετ.